

NİĞDE YÖRESİNDEN (DÜNDARLI KASABASI) DERLEME SÖZLÜĞÜ'NE KATKILAR II

Seyfettin ÖZDEMİREL*

ÖZET

Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü uzun çalışmaların sonucunda ortaya çıkmış önemli bir kaynaktır. Kelime bakımından çok zengin bir içeriğe sahip olmasına rağmen pek çok söz varlığı çalışması ile bu önemli kaynağa yapılan katkılar devam etmektedir. Bizim de bu amaçla ortaya koyduğumuz çalışma metin çalışmasından ziyade daha çok sözlük odaklı olup kelimelere yöneliktir. Çalışma, Niğde ilinin DüNDARLI kasabasının söz varlığını ortaya koymak için yapılan “*Niğde Yöresinden (DüNDARLI Kasabası) Derleme Sözlüğü’ne Katkılar*” başlıklı yazının devamı niteliğindedir. Yöreden derlenen kelimelerin çokluğu bizi bu çalışmanın ikincisini yazmak için teşvik etmiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı bölge halkından derlediğimiz kelimeleri *Derleme Sözlüğü’ne* kazandırmaktır. Tespit edilen kelimeler *Derleme Sözlüğü’ne* bakılarak sözlükte yer almıyorsa “Derleme Sözlüğü’nde Bulunmayan Kelimeler” başlığı altında; sözlükte yer alıyorsa “Derleme Sözlüğü’nde Bulunan Ama Anlamları Farklı Olan Kelimeler” başlığı altında olmak üzere iki bölümde sınıflandırılmıştır. Kaynak kişilerle yaptığımız görüşmeler sonucunda elde ettiğimiz söz varlığının daha iyi anlaşılması için örnek cümlelerle anlam zenginleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi ağızları, Niğde yöresi, ağız çalışması, Derleme Sözlüğü, söz varlığı.

CONTRIBUTIONS TO DERLEME SOZLUGU FROM NIGDE (DUNDARLI TOWN) DIALECT II

ABSTRACT

Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sozlugu is an important resource that has emerged as a result of long studies. Although there is a very rich content of words, the contributions to this important source continue with the study of many words. The study we put forward for this purpose is more dictionary oriented and focused on words rather than work. In this respect, the study that we have put forward for this purpose is more dictionary-oriented and aimed at words rather than text work. The study is a continuation of the article titled “Contributions to Derleme Sozlugu From Niğde (Dundarli Town) Dialects”. The abundance of words collected from the region encouraged us to write the the second work. In this context, the aim of the study is to bring the words we have collected from the people of the region into the *Derleme Sozlugu*. The identified words are classified in two sections in the Derleme Sozlugu; if they are not included in the dictionary, they are under the heading “Words that are not Included in the Derleme Sozlugu”; if they are included in the dictionary, under the heading “Words that are Included in the Derleme Sozlugu, but have Different Meanings. In order to better understand the vocabulary we obtained as a result of the interviews we made with the resource people, the meaning was enriched with sample sentences.

Keywords: Turkish dialects, Niğde region, dialect research, Derleme Sozlugu, vocabulary.

* Arş. Gör., Çağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
e-posta: ozdemirelseyyfettin@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9534-3601

Giriş

Yaşlıların konuşmasına dayalı olan temel ağızlar, gelecek nesillere eskiden olduğu gibi güçlü bir şekilde aktarılamamaktadır. Ağızlar; ulaşım ve iletişimin getirdiği imkanlar ve bilişim teknolojisindeki gelişmeler, okullaşmanın artması, göçler, prestijli varyantın etkisi gibi çeşitli sebeplere bağlı olarak tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar hızlı ve köklü bir değişim göstermekte, yani konuşurların dahi farkında olmadığı temel özelliklerini kaybetmekte, daha geniş kullanım alanına sahip konuşma dili veya ağızlar içinde erimektedir. Bu sebeple geri döndürülemez bir şekilde kaybolmadan önce mümkün olduğu kadar çok ağzın, ne kadar çok malzeme elde edilebiliyorsa belgelenmesi büyük bir önem arz etmektedir (Demir, 2013, 28-29).

Ağız malzemelerinin belgelenmesi ile alakalı pek çok makale, lisans, yüksek lisans ve doktora tezi yazılmakta ve birçok bölgenin ağzı üzerine yapılan çalışmalar devam etmektedir.¹ Bununla birlikte Niğde ili ve ağzı ile ilgili de pek çok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan bazılarını burada zikretmek gerekmektedir: *Niğde ve Yöresi Ağızları* (Büyükakkaş, 1996), *Derleme Sözlüğüne İlaveler* (Koraş, 2002), *Niğde İli Elmalı Kasabası ve Yöresi Ağızları* (Karatekin, 2003), *Niğde Ağzında Şimdiki Zaman Eki ve Farklı Kullanımları* (Tanboğa, 2007), *Niğde ve Yöresi Ağızlarında Yazı Dili Dışında Kullanılan Bir Şimdiki Zaman Çekimi Üzerine* (Büyükakkaş, 2008), *Niğde İli İçmeli Kasabası Ağzı* (Yıldırım, 2004), *Kırşehir ve Niğde Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar* (Erdoğan 2013), *Niğde Yöresi Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar-1* (Erdoğan 2016), *Himmetli (Niğde-Merkez) Köyü Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar* (Uysal 2018), *Niğde Sözlüğü* (Biltekin, 2020), *Niğde'de Sağlık Kurumları ve Hastalıklar* (Topal, 2020), *Niğde Yöresinden (Dündarlı Kasabası) Derleme Sözlüğü'ne Katkılar* (Özdemirel 2021).

Yukarıda ismi geçen çalışmalar, bölgenin ağız özelliklerini belirlemenin yanı sıra *Derleme Sözlüğü*'nün söz varlığına katkı sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Aynı yöreye ait bu yeni çalışmayla da ağız araştırmalarına ve *Derleme Sözlüğü*'ne önemli bir fayda sağlamak amaçlanmıştır. Bu çalışmada, daha çok bir bölgenin ağız özelliklerine değinmekten ziyade yöreye ait ve halk ağzında kullanılan kelimeler belli oranda tespit edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye Türkçesi ağızlarındaki söz varlığının tespit edilmesi bugün için tam anlamıyla gerçekleşmiş değildir. 12 ciltlik bir kaynak olan *Derleme Sözlüğü* bile ağızlarda bulunan söz varlığının tamamını yansıtmamaktadır. Çünkü pek çok yöreye ait söz varlığı hâlâ çalışılmayı beklemektedir. Niğde ve yöresi de ağız araştırmaları açısından önemli malzemeler barındırmaktadır. Bu durum *Derleme*

¹ Ağız araştırmalarıyla ilgili lisansüstü tezler için bkz. Yusuf Özsoy, Türkiye'de Ağız Araştırmaları Alanındaki Lisansüstü Tezlerin Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme: (1985-2018). *OĞUZTAD*, 1, 173-207.

Sözlüğü incelendiğinde net bir şekilde görülmektedir. Elde ettiğimiz verileri değerlendirmek ve yazıya geçirmek adına sözlüğe baktığımızda pek çok kelimenin Niğde ve yöresine kayıtlı olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda yöreden gönderilen 7766 adet fiş, *Derleme Sözlüğü* için büyük bir katkı sağlamıştır diyebiliriz. (bkz. DS I, 1993: XLVII-XLVIII). Yani yöreye baktığımızda önemli bir sözlü kültüre ve söz varlığı açısından da zengin bir yapıya sahip olduğunu anlayabiliyoruz. Bunun sebebi bölgede yaşayan etnik yapının çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. 1839 tarihli Konya Vilâyeti Salnâmesi'ne baktığımızda Niğde yöresinde Müslüman, Ermeni, Rum ve Protestanların yaşadığı bilinmektedir (bkz. TDV İslam Ansiklopedisi, 2007: 94). Bahsedilen etnik toplulukların etkilerinin günümüzde hâlen devam etmesi bölge için önemli bir durumdur. Sakin'den öğrendiğimiz kadarıyla ise Niğde sancağında Ağca Asma, Bıyıklı, Bulgarlı, Dünderlu, Yahyalu ve Haymana gibi çeşitli isimler almış *Yörük* topluluklarına rastlanmaktadır (2010: 46). Yani çalışma bölgesi olan Dünderlu Kasabası'nın temelini ve ismini *Dünderlu* yörüklerinin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Kasabalıdan dinlediğimiz rivayetlerde ise *Dünderlu* adının oluşmasında birkaç rivayet anlatılmaktadır. Bu rivayetlerden biri şöyledir: Kasabada *Kolsuz İbrahim* adında dindar bir kişi yaşamaktadır. Zamanla bu isim kasaba için söylenegelmiştir ve kasaba *Dindarlı* adını almıştır. *Dindarlı* kelimesi zamanla ses değişimlerine uğrayarak *Dünderlu* şekline dönüşmüştür. Yine yöre halkından edindiğimiz bilgilere göre bölgede daha önce Rumların yaşadığı söylenmektedir. Bölgedeki çeşitli unsurların *gavur dağı*, *gavur deresi*, *gavurun öldüğü dere* gibi adlar alması bu durumu güçlendirmektedir.

Çalışmada elde edilen kelimeler, Niğde ilinin Dünderlu kasabasına ait söz varlığını içermektedir. Söz varlığı, "*Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan sözcükler ve Derleme Sözlüğü'nde bulunan ama anlamları farklı olan sözcükler*" olarak sınıflandırılmıştır.

Derlenen kelimelere ilişkin ağız araştırmalarında kullanılan transkripsiyon işaretleri de çalışmada bulunmaktadır. Ayrıca tasnif edilen söz varlığının yanında kaynak kişi belirtilmiş ve çalışmanın sonunda bu *kaynak kişiler* hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Derlenen söz varlığının daha iyi anlaşılması için tanık cümlelerle çalışma zenginleştirilmiştir.

Kaynak kişilerden yapılan derleme sonucunda *Derleme Sözlüğü'*ne kazandırılan 91 adet sözcüğün tasnifi şu şekildedir:

A. Derleme Sözlüğü'nde Bulunmayan Kelimeler

Çalışmanın bu bölümünde *Derleme Sözlüğü'*nde yer almayan kelimeler sınıflandırılmıştır.

1. Deyimler:

Bu bölümde ilk olarak tespit edilen deyimler *Derleme Sözlüğü'*nde taranmıştır. Eğer yöreden tespit edilen bir deyim sözlükte bulunmuyorsa anlamı ve tanık cümlesi gösterilmiştir. Daha sonra *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler* adlı

çalışma gözden geçirilmiştir. Özgünlük açısından tespit edilen deyimlerin bu çalışmada da yer almaması önemlidir.

ara satta ğalmaq: Ne yapacağını şaşırarak, karar verememek. (KK-3)

Çoğ malımız var gibi ara satta ğaldıh.

aşılırları şin atmaq: Çok sevinmek. (KK-3)

Ğız seni görünce aşılırları şin attı vallah.

başa ğadar yétirmek: Bir işin sonuna kadar ulaşması, tamamına ermesi anlamında bir kargış. (KK-2, KK-3)

Allah başa ğadar yétirsin.

büz büz ağlamak: Sessiz sessiz ağlamak. (KK-3)

Büz büz ağlama dirler işde.

çiğni düşmek: Morali bozuk olmak. (KK-3)

Çiğnini düşürmüş de düşünüyor dirik.

çomağ çekmek: (Argo) El işareti yapmak. (KK-2, KK-3)

Yumrağ çomağ çekmek dirik.

çomağ göstermek: bkz. çomağ çekmek. (KK-2, KK-3)

dal ğol olmaq: Destek olmak, kol kanat germek. (KK-1, KK-3)

Biz kardeşik ya hani dal ğol oluruk.

el ufalamak: El açmak, çaresizlikten boyun bükmek. (KK-3)

Biz de böyle el ufaladıh işte millete.

et ulayıp ğan ğatmaq: Akraba, hısım olmak. (KK-3)

Biz ahraba olduğ ğayrı et uladıh ğan ğatdıh.

ğaşlarını düğmek: Kaşlarını çatmak, sinirlenmek. (KK-3)

Ğaşını düğmüş oturmuş dirik.

ğıvrı iplik gibi: Eli çabuk (kızlar için). (KK-3)

Ğıvrı iplik gibi iş görür bizim ğız.

ğıyın ğılçık yemek: Az ve yavaş yemek. (KK-3)

Ğıyın ğılçık yiyor he.

ğöze çöp batmaq: Çok erken uyanmak. (KK-3)

Ğözüne çöp mü battı da ğalktın.

ğözünde kalmak: Çok sevmek, gözünden uzak tutamamak. (KK-3)

Çok seviyon gözüñde mi galacam yavrum.

ğuzu böğrekli: Yufka yürekli. (KK-3)

Dayanamıyor, ğuzu böğrekli biraz.

ismet misiri: Eğilip bükülmeyen (kimse). (KK-3)

Analığım ğızdımydı bize ismet misiri dirdi.

kötü hastalık: Kanser. (KK-5)

Ĝansere kötü hastalık dirler eskiler.

lafa zarı olmak: Her söze karşılık vermek, altta kalmamak. (KK-3)

Hemen cevap viriyor lafa zarı olmuş iyice.

mal canlısı: Evin ihtiyaçlarını gören, her şeyi tam yapan. (KK-6)

Ĝaynanam mal canlısı da dedem değılmiş.

mesmiye almamak: Alay etmek. (KK-1)

Seni mesmiye almyollar, gülyöller hep.

pata gitmek: Boşa gitmek. (KK-4)

Orucum da pata gitti iyi mi?

sabırıcana dutulmak: Üşütmek, soğuk algınlığı. (KK-2)

Benim emmim sabırıcana dutulmuş ölmüş.

seriyi méydana ğoymak: Ölüm döşeginde olmak. (KK-3)

Teyzemin ğocası seriyi méydana ğoydu.

tava sapı dutmak: Yemeğı kendi başına yemek, paylaşmamak; bir işi kendi başına yapmak. (KK-2, KK-3)

Kendi yaptı yalığız tava sapı duttu.

telbele dönme: Çok çalışmak. (KK-3)

Ellerin çocuhları çok akıllı telbele dönüyöller.

uzdan uzdan ğonuşmak: Konuştuğı kişiyi sinirlendirmek, sinir etmek. (KK-3)

Uzdan uzdan ğonuşmada Fatma birincidir.

yaşmak vurma: Kadınların ağızlarını yazma, eşarp, tülbent vb. örtüm araçlar kapatarak yaptıkları bir örtünme biçimi. (KK-2, KK-3)

Böyüklerin yanında yaşmak vururduk biz işde.

yemeğı vurma: Yemeğı ocağa koymak. (KK-2, KK-3)

Yemeğı vur da gelvir ğızım dirik.

2. Adlar:

2.1. Eşya Adları:

boydan: Elbise. (KK-2)

Kelime ilk bakışta *baştan ayağa kadar* anlamına gelse de yöre ağzında *uzun, baştan ayağa kadar olan elbise için* kullanılmaktadır.

Eskiden biz boydan giyerdik.

2.2. Bitki/Hayvan Adları:

dede sahalı: Bir tür ot. (KK-2, KK-3)

Dede sahalı yirik ot.

ğanser otu: Sebze ve meyvelere sarılarak hastalık yapan zararlı bir ot. (KK-3)

Ğızım bahçeyi hep ğanser otu sarmış ya.

ğaynana topuzu: Bir tür çiçek, kaktüs. (KK-2, KK-3)

Ğaynana topuzu işde ğuzum çiçek.

ğaynana dili: Bir tür çiçek, kaktüs. (KK-2, KK-3)

Biz evde bakardıh ğaynana diline.

2.3. Mekân Adları:

ilda: Serin, ferah, kuytu yer. (KK-3)

Çocuğu ildaya goy da gelivir.

zigah: İki katlı dairenin ikinci katı. (KK-3)

Ben gelin geldim zigahta oturdum.

2.4. Diğer Adlar:

cibilik: Bir lakap. (KK-1)

Bizim Irbaham 'ın dedesigile cibilikler dimişler.

dıvıdık: Bir lakap. Kasaba halkı bu sözü “*çok konuşan ve her şey hakkında yorum yapan*” insanlar için kullanılmaktadır. (KK-2)

Dıvıdık Emine dün bize geldi.

harap(lık): Şımarık, şımarıklık. (KK-3)

Haraplık itme yavrum oturivir.

hayvacı: Bir lakap. (KK-1)

Hayvacı denilen kişi kasabada uzun yıllar ayva satarak geçimini sağlamış ve halk buna karşılık o kişiye bu lakabı vermiş. Büyük ihtimalle *ayvacı* kelimesi önüne h-sesini türeterek, günümüzde de *hayvacı* şeklinde kullanılmaya devam etmektedir.

Ğomşumuza hayvacı dimişler.

iliz: Bir lakap. (KK-3)

Avrada iliz Kezban dirler.

küntüş(lü): Ayak tarağı, ayağı taraklı (kimse). (KK-3)

Ayağım küntüşlü benim oğlum.

pıngıl: Kavga, gürültü. (KK-3)

Pıngıl çıkaracığ diye yir arıyollar.

sadar gıyruğ: Bir lakap. (KK-3)

Bu lakap kişinin sürekli “*kendi başına iş yaptığı ve başına buyruk olduğu*” için kasaba halkı tarafından konulmuştur. *Sadar* (bkz. DS X) ise “dayak olarak kullanılan direk, sırık” anlamında kullanılmaktadır.

Benim analığımın düñürüne sadar gıyruğ dirdik.

soğanlama: Soğan, yumurta gibi yiyeceklerin katılarak yapıldığı bir yemek. (KK-3)

Soğanlama yapar çaylan yirik.

yirsi: Rutubet, nem. (KK-1, KK-3)

Yirsi gızum duvarlarda olur ya.

3. Sıfatlar:

mayuşuk: Kırgın, bozuk. (KK-6)

Bugün Ümmüşüm mayuşuk yüzlü biraz.

4. Fiiller:

dımsıtmağ: Söylemek. (KK-3)

Hemen Ali'ye lafı dımsıdırım.

ğıdıklamağ: Sebze ve meyvelerin otunu yolmak, çapa yapmak. (KK-3)

Anam çiçekleri ğıdıklayıvir gızum dirdi.

güğürdemek: Gülmek (bebek için). (KK-2, KK-3)

Bebek bir aylık oluncı güğürdenmiye başlar.

hıltışır olmağ: Yorgun, yorulmak. (KK-5)

Hıltışır olmuşum oturuyom öyle işde.

hurç olmağ: Dökülmek. (KK-1)

Dutlar ağacın altına hurç oluvirmiş.

keçelenmek: Karıncalanmak. (KK-3)

Sabaha ğadar ayağlarım keçelendi.

mertletmek: Kızmak, göz dağı vermek. (KK-4)

İnsan insana siñirlendi mi mertletti dirler.

öllüklenmek: Kıvam almak. (KK-2, KK-3)

Yemek dîneniyor ya öllüklensin dirik.

pürlemek: Soğan, maydanoz gibi yeşillikleri toplamak. (KK-3)

Soğanı pürleyiver de gel.

5. Zarflar:

bitkin: Çok, fazla. (KK-6)

Bu yıl elmalar bitkin olmuş.

duşamaya: Öylesine. (KK-5)

Duşamaya dolanyoñ iş görmek canım istemedi.

havdırı: Öylesine. (KK-5)

Havdırıya gonusup durma.

sakız gibi: Tertemiz (elbise için). (KK-3)

Sakız gibi giy güzelce.

virelli: Eli bol. (KK-1)

Benim gaynanam virelli değildi.

6. İkilemeler

çotam: Olması gerekenden daha sık (bitki için). (KK-6)

Bu kelime “çotam çotam” şekliyle ikileme olarak kullanılır.

Elmalar da çotam çotam maşallah.

mal maşat: Mal mülk. (KK-3)

Malı maşatı çoğ amma evladı hayırsız.

zembil zembil: Çok fazla. (KK-3)

Kirazı Allah virmiş ya zembil zembil.

B. Derleme Sözlüğü'nde Bulunan Ama Anlamları Farklı Olan Kelimeler

Çalışmanın bu bölümünde *Derleme Sözlüğü*'nde bulunduğu halde farklı anlamlarda karşımıza çıkan kelimeler sınıflandırılmıştır. Bir kelime birden fazla yörede farklı anlamlarda karşımıza çıkabilmektedir.

1. Deyimler:

alımını almak: Üşütmek, soğuk almak. (KK-2, KK-3)

DS'ye baktığımızda deyim “dert, hastalık kazanmak” anlamında yer almaktadır. Bu anlam daha genel bir anlam ifade etmektedir. Bizim derlediğimiz kelimeye baktığımızda ise “üşütmek, soğuk almak” gibi daha özel bir anlam çıkmaktadır.

Alımını aldıñ tabi dışarda geldin.

(krş. DS I: 1. Hak ettiği cezayı görmek, paylanmak, hakarete uğramak. 2. Bir şeyin veya bir işin huyunu, kolayını almak, meleke kesbetmek, alışmak. 3. Hevesini almak. 4. Bir işte başarısızlığa uğramak, zarar etmek. 5. Dert, hastalık kazanmak. 6. Yükünü tutmak, alacağı kadar doldurmak; Yıldırım, 2006: Hırslanmak, karar vermek.)

dili güllü: Sözü tatlı olan kimse için kullanılır. (KK-2, KK-3)

Söhbeti dinlenen kişiye dilli güllü dirik yani.

(krş. DS IV: Yüze karşı iyi konuşan fakat arkadan kötü olan kimse, ikiyüzlü.)

2. Adlar:

cıngılı: Bir lakap. (KK-1)

O gadına nasılsa cıngılı dimişler.

(krş. DS III: 1. Süslü. 2. Oynak, şımarık (kadın hak.). 3. Küçük kazan. 4. Dayanaksız, iradesiz, idaresiz. 5. Yaman, çetin.)

dalaç: İlaçların bulunduğu kapsül. (KK-3)

Bir dalaç ilaç içtim bugün.

(krş. DS IV: 1. Bozulmamış bal peteği, kovanın yanlarındaki küçük beyaz bal peteği. 2. Doğranmamış peynir parçası, tekerlek biçimindeki kaşar peyniri. 3. Aşığın çukur olmayan tarafı. 4. Göğüs. 5. Göbek. 6. Fazla su içmekten ileri gelen bir hastalık, karın şişliği. 7. Difteri hastalığı. 8. Pıhtılaşmış kan. 9. Şarbon hastalığı. 10. Kese kâğıdı. 11. Boyun atkısı. 12. Çobanların ve avcılarının kışın üşümek için, ayaklarına sardıkları deri.)

fışkı: Tezeğin küçüğü. (KK-3)

Davarın gübresini dışarıya göyallar fıskı yapacak dirik.

(krş. DS V: Karışık, düzensiz; ince dut sopası; ağaç yongası; ahlsız, arsız, yapışka (genellikle kadın ya da kızları aşığılamak için); at ve eşek gübresi.)

ğabartlama: Hamuru kızartarak yapılan bir ekmek. (KK-2, KK-3)

Pişi yapıyolla ya biz ğabartlama yaptıñ dirik.

(krş. DS VI: Lokma tatlısı.)

ğonsuk: Delik. (KK-4)

Sanki bizim Ali duvarın ğonsuğundan mı çıktı?

(krş. DS XII: Ara, aralık.)

güccük: Küçük gelen giysi. (KK-2)

İcık gızların ıcık çocuğların güccüklerini virdim.

(krş. DS VI: Küçük, ufak.)

hazna: Rahim, döl yatağı. (KK-3)

Akkız hala çocuk haznada ölür didi.

(krş. DS VII: Hazine.)

kemçik: Yemek seçen, her yemeği beğenmeyen. (KK-5)

Bizim Kürşat işde kemçik dirim ben oña.

mazarat: Yendiğinde mideye dokunan besinler için kullanılır. Aynı zamanda yaramaz çocuklar için de kullanılmaktadır. (KK-3)

Ameliyatlıydım amma mazarat şiyler canım istiyor.

(krş. DS IX: Özur; Gemalmaz, 1995: mazarrat, kötülük, zarar.)

mestan: Hilekarlık, tatlı sevimlilik yapmak. (KK-6)

Kimisi mestanlık yapar işde hastayım diyi.

(krş. DS XII: Çok küçük kavun.)

navrız: Temiz, tertemiz (ev, elbise için). (KK-3)

Navrız olmuş açılmış dirik.

(krş. DS IX: Martı.)

söbe: Meyve ve sebzelerin güzel bir şekilde olgunlaşması, irileşmesi. (KK-3)

Söbe söbe olmuş dirik.

(krş. DS X: Yumurta biçimi, oval: söbe yüzlü, söbe tabak; soba; saklambaç oyununda belirlenen ya da oyuncuların birinin önce gelmesi; DS XII: saklambaç oyunu.)

şahan: Çok çalışkan anlamında kullanılan bir iğneleme. (KK-2)

Bizim gelin çok şahan maşallah.

(krş. DS X: Şahin. 2. Ağacın orta sürgünü; DS XII: Güçlü ve güzel anlamında sevgi belirtmek için söylenir: Aslanım, şahanım, oğlum.)

tıngıllı: Alıngan. (KK-3)

Bizin gelin de çok tıngıllı bir şey disem bozulur.

(krş. DS X: Küçük sepet.)

yer: Dokuma kalitesi (kumaş için). (KK-2)

Elbisenin yeri de çok güzel imiş.

(krş. DS XI: 1. Yatak. 2. Tarla; Erten, 1994: Yer; Demir, 2001: Arazi, tarla bahçe; Gülsevin, 2002: Yer, mevki; Turan, 2006: Mahal, Zemin, İkamete müsait ev.)

3.Sıfatlar:

uğu: Çekik (göz için). (KK-3)

Uğu gözlü gızım benim.

(krş. DS XII: 1. Baykuş. 2. Boş, ıssız.)

zıran: Uzun boylu, kalıplı kimse. (KK-1)

Abilerin işde annelerinin başında zıran gibi oğlanlar olmuş.

(krş. DS X: Boş gezmeyi seven.)

4. Fiiller:

burunlamak: Dışlamak. (KK-1, KK-3)

Bizi hep burunladılar gızım.

(krş. DS II: Darılmak, gücenmek. 2. Cıvciv yumurtadan çıkmadan önce yumurtayı delmek. 3. Öne geçmek. 4. Burnu ile itmek beğenmemek. 5. Hayvan samanı burnu ile itmek.)

çörtermek: Üşümek, titremek. (KK-3)

Gızım galın giy çörteriyöñ.

(krş. DS III: Büzülüp oturmak, çömelmek.)

esirmek: İştahlı olmak, sevinmek. (KK-3)

Cemile abla esiriyor vallah.

(krş. DS V: 1. Kavga etmek. 2. Azmak, kudurmak, delirmek. 3. Gereksiz yere öfkelenmek, kızmak. 4. Öfkelenip bağırmak, çağırmak. 5. Azarlamak. 6. Kızgın erkek deve kükremek. 7. Fazla beslenen hayvan etrafa saldırmak. 8. Sallanmak. 9. Yaramazlık etmek. 10. Üstelemek, ayak direktmek. 11. Boş yere savururcasına para harcamak. 12. Sarhoş olmak. 13. Bir söz ya da fikre fazlasıyla önem vermek; Gemalmaz, 1995: <esürmek: sinirlenmek, huyututmak.)

kizikmek: Sinirlenmek, küsmek. (KK-5)

Kizikti baña gızım.

(krş. DS VIII: Çekinmek, sakınmak, bir şeyden soğumak.)

öflezimek: Uykusuzluktan gözlerin küçülmesi. (KK-2, KK-3)

Gözleri öflezimiş iyice uyumamış.

(bkz. ölfezimek. krş. DS IX: lambanın ışığı azalmak, sönmeye yüz tutmak.)

zırcıtmağ: Acıkmak, acıktırmak. (KK-1)

Bizi zırcıttın bugün gızım.

(krş. DS XI: İnletmek; üzme, yalvartmak; bir nesneyi göze batar biçimde ortada bırakmak.)

5. İkilemeler:

dala dala: Severek, seve seve. (KK-3)

Babañ da bi dala dala yimez.

(krş. DS IV: İçli içli (ağlamayı anlatır.).)

mındıl mındıl: Yavaş yavaş. (KK-3)

Esmada mındıl mındıl yiyor.

(krş. DS IX: Küçük çocukların kısa adımlarla sevimli bir biçimde yürüyüşünü anlatır.)

Sonuç

Tespit ettiğimiz kelimeler, hem yöre kültürünün araştırılmasına ve yaşatılmasına katkı sağlayacak hem de bu kelimelerin unutulmasını engelleyecektir.

Bu bağlamda araştırmanın sonucunda elde ettiğimiz verilere göre, *Derleme Sözlüğü*'nde yer almayan sözcük sayısı 64; *Derleme Sözlüğü*'nde bulunup anlamı farklı olan sözcük sayısı ise 27'dir. Bu çalışmada 31 deyim, 60 söz ve söz grubu olmak üzere toplamda 91 adet söz varlığı *Derleme Sözlüğü*'ne kazandırılmıştır. Kazandırılan söz varlığının türlerine baktığımızda ise *Derleme Sözlüğü*'nde bulunmayanlar 29 deyim, 17 isim, 9 fiil, 1 sıfat, 5 zarf, 3 ikileme; *Derleme Sözlüğü*'nde bulunan ama anlamları farklı olanlar ise 2 deyim, 15 isim, 2 sıfat, 6 fiil ve 2 zarf olarak tespit edilmiştir.

Aynı zamanda yöreden tespit edilen deyimler, *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler* adlı çalışmaya katkı sağlayacak niteliktedir.

Çeviri Yazı İşaretleri

é	kapalı e
ē	uzun e
F	f-v arası ünsüz
ğ	art damak g'si
ĝ	patlayıcı gırtlak g'si
ǵ	orta damak g'si
ħ	hırıltılı h
ī	uzun ı
ñ	genzel orta ve art damak n'si
ń	ince n ünsüzü
ó	ö ~ o arası ünlü

ō	uzun o
ö	kısa o
ō̄	uzun ö
P	p~b arası ünsüz
S	s ~ z arası ünsüz
í	yarı incelmış ünlülerle hece kuran ince t
τ	t~d arası ünsüz
ú	ü'den kalınlaşmış ü ~ u arası ünlü
ū	uzun u
ǔ	kısa u
ū̄	uzun ü
ú̄	u~ ü arası ü'ye daha yakın ünlü

İşaretler

- ünlüler üzerinde uzunluk işareti
- ˘ 1. ünlüler üzerinde kısalık işareti
2. iki kelime arasında bağlantı işareti (ulama)
- ° 1- düz ünlüler üzerinde yuvarlaklaşma işareti
2- ünsüzler altında sesin düşmeye yakın olduğunu gösterir
- ' kendisinden sonra gelen hecenin vurgu işareti
- ˘ 1. kalın ünlüler üzerinde yarı inceltme işareti
2. ünsüzler üzerinde telâffuz noktasının geriye kaydığını gösteren işaret

Kısaltmalar

agm: Adı geçen makale

bkz: Bakınız

DS: Derleme Sözlüğü

KK: Kaynak Kişi

krş: Karşılaştırınız

Kaynakça

Biltekin, Y. (2020). *Niğde Sözlüğü*. Niğde: Hamle Basın Yayın.

Büyükakkaş, A. (1996). *Niğde ve Yöresi Ağzıları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

- Büyükakkaş, A. (2009). *Ahmet, Niğde ve Yöresi Ağzlarında Yazı Dili Dışında kullanılan Bir Şimdiki Zaman Çekimi Üzerine*. Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştay Bildirileri içinde (163-168). Ankara: TDK Yayınları.
- Demir, N. (2013). *Ankara Örneğinde Ağzların Belgelenmesi (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Erdoğan, S. (2013). *Kırşehir ve Niğde Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar*. Makaleler, Muzaffer Akkuş Armağanı içinde (375-394). Konya: Kömen Yayıncılık.
- Erdoğan, S. (2016). Niğde Yöresi Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *TÜBAR*, 40, 69-82.
- Karatekin, S. (2003). *Niğde İli Elmalı Kasabası ve Yöresi Ağzları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Koraş, H. (2002). Derleme Sözlüğüne İlaveler. *TÜBAR*, 12, 171-208.
- Özdemirel, S. (2021). Niğde Yöresinden (Dündarlı Kasabası) Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *TÜBAR*, 50, 137-149.
- Özsoy, Y. (2019). Türkiye'de Ağız Araştırmaları Alanındaki Lisansüstü Tezlerin Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme: (1985-2018). *OĞUZTAD*, 1, 173-207.
- Sakin, O. (2010). *16. yy. Osmanlı Arşiv Kayıtlarına Göre Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler (Boylar, Kabileler, Cemaatler)*. İstanbul: Ekim Yayınları.
- Tanboğa, S. (2008). *Niğde Ağzında Şimdiki Zaman Eki ve Farklı Kullanımları*. I. Türk Dili ve Edebiyatı öğrenci sempozyumu bildirileri içinde (199-203). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Tdv İslâm Ansiklopedisi. (2007). *Niğde*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Topal, N. (2020). *Niğde'de Sağlık Kurumları ve Hastalıklar*. Arslan, M. (Yay. haz.) Tarihsel ve Çağdaş Türk Lehçelerinde Tıp: Metinler, Tarih, Uygulamalar, Kavramlar, Terimler içinde (344-356). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu. (2019). *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler*. Kaçalın, M. S. (Yay. haz.) Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (1993). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü C. I-XII*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü*, (<https://sozluk.gov.tr/>)
- Uysal, İ. N. (2018). Himmetli (Niğde-Merkez) Köyü Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *ERDEM*, 1, 139-156.
- Yıldırım, A. (2004). *Niğde İli İçmeli Kasabası Ağzı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Kaynak Kişiler

KK-1: Ali UZUNTAŞ, 1964 doğumlu, ortaokul mezunu, emekli, Niğde/Dünderli.

KK-2: Emine GÜLER, 1987 doğumlu, lise mezunu, ev hanımı, Niğde/Dünderli.

KK-3: Kifayet UZUNTAŞ, 1973 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Niğde/Dünderli.

KK-4: Kürşat GÜLER, 1985 doğumlu, lise mezunu, işçi, Niğde/Dünderli.

KK-5: Mustafa UZUNTAŞ, 1957 doğumlu, lise mezunu, emekli, Niğde/Dünderli.

KK-6: Osman GÜLER, 1953 doğumlu, ortaokul mezunu, çiftçi, Niğde/Dünderli.